

Медвідь А. Б.

*к. ю. н., доцент, Львівський торговельно-економічний
університет,
доцент кафедри теорії держави і права,
третейський суддя Постійно діючого третейського суду при
Торгово-промисловій палаті України*

ДО ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ ЗМІН ВНЕСЕНИХ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД НА ЗЛАМІ 80-ТИХ- 90 — ТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: права людини та основоположні свободи, Протокол № 8 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Протокол № 9 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Key words: human rights and fundamental freedoms, Protocol No. 8 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Protocol No. 9 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms 1950.

Постановка проблеми. У сучасних умовах загрози для державності України особливо актуальним є посилення Європейського вектору інтеграції нашої держави. Угодою про асоціацію з Євросоюзом [1] Україна проголосила згоду на посилення співробітництва у сфері свободи та безпеки особи з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав і основоположних свобод людини. Водночас згідно з статтею 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2]. Тоді як, відповідно до статті 9 Основного закону України: «чинні міжнародні договори, згода

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». У свою чергу, частина 1 статті 15 та стаття 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [3] вказують: «Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права... Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Одним із найбільш важливих таких міжнародних договорів України є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4] (надалі — Конвенція), яку було ратифіковано Верховною Радою України 17 липня 1997 року згідно з Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [5]. Задля вирішення питання про місце практики Європейського суду з прав людини, що діє на підставі Конвенції, у національному правопорядку України у 2006 році прийнято спеціальний законодавчий акт — Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6]. Згідно з його преамбулою: «обов'язком держави є виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України», тоді як стаття 17 даного закону визначає що: «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [6].

За допомогою прийняття нових протоколів Конвенція динамічно розвивається, а створений на її основі унікальний механізм ефективного захисту порушених прав та свобод людини, є одним із найважливіших елементів загальноєвропейської правозахисної системи та налічує вже більш ніж шістдесятирічну історію.

Досліджуючи Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права вітчизняної правової системи загалом, та національного конституційного права, зокрема, доцільно більш детально проаналізувати зміни

та доповнення внесені до Конвенції окремими додатковими протоколами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика прав та свобод людини і громадянина вже тривалий час приваблює юристів-дослідників. До прикладу, у спеціальній літературі розгляд інституту прав та свобод людини і громадянина, зокрема у контексті загальних проблем теорії держави і права, конституційного права і державного будівництва проводився у працях таких науковців, як: Ю. М. Бисага, В. Н. Денисов, В. І. Євінтов, Т. М. Заворотченко, Н. І. Карпачова, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, М. П. Орзих, В. Ф. Погорілко, Ж. М. Пустовіт, П. М. Рабінович, М. І. Ставнійчук, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, Н. Г. Шукліна, І. О. Шумак та інші.

Формулювання цілей статті. Водночас, питання процедурних змін внесених до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод протягом другої половини вісімдесятих та першої половини дев'яностих років двадцятого століття залишаються не достатньо дослідженими. Тому, вивчення зазначених питань і визначено ціллю даної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Протягом вісімдесятих років ХХ століття відбувався бурхливий розвиток практики застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, до завершення вказаного десятиліття 22 держави з 23 членів Ради Європи (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Голландія, Греція, Данія, Ірландія Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Німеччина, Норвегія, Португалія, Сан Маріно, Туреччина, Франція, Швейцарія, Швеція) ратифікували Конвенцію, визнали право на індивідуальне звернення та погодились на юрисдикцію Суду [7, 8]. Фінляндія ратифікувала Конвенцію уже у травні 1990 року. У свою чергу, протягом цього часу Комісія оголосила прийнятними 455 заяв, а Суд ухвалив 169 судових рішень, що у шість разів перевищувало кількість справ, вирішених Судом за попереднє десятиліття [9, с. 30].

З огляду на вказане значне зростання кількості заяв, починаючи з другої половини вісімдесятих років, було запроваджено цілу низку новел спрямованих на удосконалення

процедури роботи, діючої на той час, Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини. Внаслідок цього були розроблені та відкриті до підписання Протокол № 8 [10] та Протокол № 9 [11] до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, положення яких впроваджували зміни процедурного характеру.

До прикладу, Протокол № 8 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, був відкритий для підписання 19 березня 1985 року [10]. Як зазначалось у його преамбулі, протокол був розроблений з метою покращення, зокрема прискорення, процедури роботи Європейської комісії з прав людини та внесення поправок до процедури роботи Європейського суду з прав людини. Протокол № 8 налічував чотирнадцять статей, одинадцять з яких вносили доповнення та зміни до тексту Конвенції (до статей 20, 21, 23, 28-31, 34, 40, 41, 43).

Так, у результаті набуття юридичної сили 1 січня 1990 року Протоколом № 8 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для прискорення розгляду поданих заяв, до статті 20 Конвенції вносилися доповнення щодо надання Європейській комісії з прав людини права створювати палати у складі не менше семи членів кожна та комітети принаймні з трьох членів. Палати могли розглядати подані, згідно зі статтею 25 Конвенції, заяви на основі встановленого прецедентного права або які не порушували серйозних питань щодо тлумачення або застосування Конвенції. Комітети мали повноваження, дійсні при одностайному голосуванні, вирішувати питання про неприйнятність або виключення із реєстру справ, заяви, поданої згідно зі статтею 25 Конвенції, якщо таке рішення могло бути прийняте без подальшого розгляду [10]. Також, певним чином змінювались підстави та порядок прийняття рішень Комісією з приводу розглянутих нею заяв.

Крім цього, положення статті 21 Конвенції, доповнювались вимогами до кандидатів у члени Комісії мати високі моральні якості і кваліфікацію, необхідну для призначення на високу судову посаду, або бути, компетентними у національному або міжнародному праві. Тоді як, положення статей 23 та 40 Конвенції, доповнювались заборонаю для членів Комісії та членів Суду впродовж строку своїх повноважень обіймати

посади, які є несумісними з їх незалежністю і неупередженістю або не відповідають вимогам цих посад.

Наступні зміни до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, також мали процедурний характер та були внесені Протоколом № 9 від 6 листопада 1990 року [11], який набув чинності 01 жовтня 1994 року. Протокол № 9 містив вісім статей, тоді як, положення щодо зміни Конвенції викладались у статтях 2-5 протоколу. Преамбула протоколу наголошувала на рішучості держав-підписантів «удосконалити процедуру, передбачену Конвенцією». Основною ідеєю внесених змін було надання «особам, неурядовим організаціям або групам осіб, які подали заяву на підставі статті 25 Конвенції» права передавати справу до Суду, яким до цього, відповідно до ст. 44 Конвенції, володіли лише Високі Договірні Сторони та Комісія.

При цьому, згідно з запроваджуваними змінами до статті 48 Конвенції, якщо справа передавалась на розгляд Суду виключно нововведеними суб'єктами, вона спочатку передавалась на розгляд журі у складі трьох членів Суду. Членом журі *ex-officio* (з лат. — «за службовим становищем») обов'язково повинен був бути суддя, обраний за поданням тієї Високої Договірної Сторони, на яку подано скаргу, або, за його відсутності, особа, яка визначається на вибір такої Сторони. Коли скарга подавалась на більше ніж одну Високу Договірну Сторону, кількісний склад журі відповідно збільшувався. У певних випадках (подана до розгляду справа не порушувала серйозного питання щодо тлумачення або застосування Конвенції, чи з інших обставин її розгляд Судом був невиправданим) журі могло однотайним голосуванням ухвалити рішення про недоцільність розгляду поданої справи Судом. У цьому разі Комітет міністрів вирішував, чи мало місце порушення Конвенції.

Висновки. Вище вказані зміни запроваджені до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Протоколами № 8 та № 9, хоча формально були виключно процедурними, проте мали досить важливе значення. Наприклад, необхідність внесення змін запроваджених Протоколом № 8 переважно була викликана бурхливим розвитком практики застосування положень Конвенції у даний період. Тому найбільш важливим було введення нових організаційно-структурних форм роботи

(прийняття рішень) комісії, зокрема, палати у складі не менше семи членів кожна та комітетів, що склалися принаймні з трьох членів. Саме вони повинні були забезпечити пришвидшення розгляду, так званих «типових» скарг, практика розгляду яких уже була напрацьована, а кількість, невпинно зростала.

У свою чергу у результаті набуття юридичної сили положеннями Протоколу № 9 фактично зрівнювалися процесуальні права щодо подачі справи на розгляд Суду, держав-учасниць Конвенції та осіб, неурядових організацій або груп осіб, які подали заяву на підставі статті 25 Конвенції. Внаслідок цього не лише спрощувалась та прискорювалась процедура розгляду вказаних заяв Судом, але й додатково підтверджувалась непорушність права осіб, неурядових організацій та груп осіб на подання таких заяв відповідно до статті 25 Конвенції.

Водночас, потрібно зазначити, що хоча положення Протоколів № 8 та № 9 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод станом на сьогодні уже втратили юридичну силу, у зв'язку із набранням чинності 1 листопада 1998 року Протоколом № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, від 11 травня 1994 року [12], проте запроваджені ними процесуальні положення знайшли своє відображення і у новій системі контрольного механізму Конвенції.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Україна, Європейський Союз, Євроатом. Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Ст. 2125.
2. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст.141.
3. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004 № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950р. Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — Ст. 270.
5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Голос України. — 1997. — 24 липня.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.
7. Chart of signatures and ratifications of Treaty 005. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Status as of 24/06/2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/conventions/treaty/005/signatures?p_auth=BRFwIE7c
8. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Declarations made pursuant to former Articles 25 and 46 (right of individual petition — compulsory jurisdiction of the court). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048d4e8>
9. **Дженіс М.** Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Пер. з англ. / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі — К: АртЕк, 1997. — 624 с.
10. Protocol No. 8 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Vienna, 19.III.1985. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/090000168007a083>
11. Протокол № 9 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 06.11.1990 № 9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_170
12. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини. Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 11.05.1994 № 11 // Офіційний вісник України /офіційне видання/ від 16.04.1998 р., № 13, стор. 291.

Анотація

У статті досліджуються зміни та доповнення внесені додатковими Протоколами № 8 та № 9 до тексту Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод 1950 року. Детально аналізуються причини розробки вказаних протоколів їх зміст та структура. Здійснюється дослідження значення та впливу процедурних змін запроваджених Протоколами № 8 та № 9 у порядок роботи Європейської комісії з захисту прав людини та Європейського суду з захисту прав людини, а також їх подальший розвиток у межах контрольної системи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Annotation

The article examines the changes and additions made to the additional Protocols No. 8 and No. 9 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms 1950. Details analyzes the reasons for the development of the protocols, their content and structure. A study of the value and impact of procedural changes introduced by Protocols No. 8 and No. 9 in the order of work of the European Commission of the protection of human rights and the European court of human rights, as well as their further development in the framework of the control system of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms.